

Wyrok z 28 kwietnia 2003 r., [K 18/02](#)
**OGRANICZENIE INICJATYWY OJCA DZIECKA POZAMAŁŻEŃSKIEGO
W SPRAWACH USTALENIA OJCOSTWA**

Rodzaj postępowania: kontrola abstrakcyjna Inicjator: Rzecznik Praw Obywatelskich	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: 0
--	---------------------------------------	-----------------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Uzależnienie skuteczności uznania dziecka przez ojca od zgody matki [Ustawa z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy: art. 77] Brak uprawnienia ojca do wytoczenia powództwa o sądowe ustalenie ojcostwa [Ustawa jw.: art. 84]	Zasada proporcjonalności Prawo do sądu oraz zakaz zamykania drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności i praw Wymóg podstawy ustawowej i orzeczenia sądu w razie pozbawienia lub ograniczenia praw rodzicielskich Ochrona praw dziecka [Konstytucja: art. 31 ust. 3, art. 45 ust. 1, art. 48 ust. 2, art. 72 ust. 1, art. 77 ust. 2]

Na gruncie polskiego prawa rodzinnego ustalenie osoby ojca dziecka następuje z reguły na podstawie prawnego domniemania pochodzenia dziecka od męża matki (art. 62 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego). Jeżeli w konkretnym stanie faktycznym domniemanie to nie zachodzi albo zostało obalone przez sąd (po rozpoznaniu powództwa o zaprzeczenie ojcostwa), to ustalenie ojcostwa może nastąpić albo przez uznanie dziecka przez ojca w drodze jednostronnego oświadczenia złożonego przed sądem lub kierownikiem urzędu stanu cywilnego, albo na mocy wyroku sądu (por. art. 72-84 i art. 86 k.r.o.).

Zgodnie z pierwszym z przepisów zaskarżonych w niniejszej sprawie – art. 77 k.r.o. – możliwość uznania dziecka przez ojca jest ograniczona przez to, że jeżeli dziecko jest małoletnie, do jego uznania potrzebna jest zgoda matki, a w szczególnych sytuacjach – innego przedstawiciela ustawowego.

Z kolei możliwość ubiegania się biologicznego ojca dziecka o ustalenie ojcostwa wyrokiem sądu była, do czasu zmiany stanu prawnego niniejszym wyrokiem Trybunału, ograniczona przez to, że sam ojciec nie mógł wytoczyć powództwa o ustalenie ojcostwa. Legitymację czynną w takich sprawach mieli bowiem tylko: zainteresowane dziecko, a do czasu osiągnięcia przez nie pełnoletności – także jego matka (art. 84 k.r.o., czyli drugi z przepisów zaskarżonych w niniejszej sprawie), a ponadto prokurator (art. 86 k.r.o.). Sądowe ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego oparte na jest na ustawowym domniemaniu, ustanowionym w art. 86 k.r.o., że ojcem dziecka jest mężczyzna, który obcował z matką dziecka nie dawniej niż w 300., a nie później niż w 181. dniu przed dniem narodzin dziecka. Domniemanie to może być wzruszone przez wykazanie, że wykluczone jest biologiczne po-

chodzenie dziecka od tego mężczyzny albo że matka obcowała w tym czasie także z innym mężczyzną, którego ojcostwo jest w danych okolicznościach bardziej prawdopodobne.

Obydwa omówione wyżej ustawowe ograniczenia inicjatywy ojca zakwestionował Rzecznik Praw Obywatelskich. Wnioskodawca zarzucił naruszenie konstytucyjnego obowiązku państwa zapewnienia ochrony praw dziecka (art. 72 ust.1), konstytucyjnych gwarancji prawa do sądu i ochrony sądowej naruszonych wolności i praw (art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2) w związku z zasadą proporcjonalności (art. 31 ust. 3), a także wymagania ustawowej podstawy i orzeczenia sądu dla ograniczenia lub pozbawienia praw rodzicielskich (art. 48 ust. 2).

ROZSTRZYGNIECIE

1. Art. 77 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jest zgodny z art. 72 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji i nie jest niezgodny z art. 45 ust. 1, art. 48 ust. 2, art. 77 ust. 2 oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji.

2. Art. 84 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego:

a) jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 oraz art. 72 ust. 1 zdanie pierwsze w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji w zakresie, w jakim wyłącza prawo mężczyzny będącego biologicznym ojcem dziecka do dochodzenia ustalenia ojcostwa;

b) nie jest niezgodny z art. 48 ust. 2 Konstytucji.

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Konstytucja nie reguluje ustalenia ojcostwa (filiacji) dziecka pozamałżeńskiego, pozostawiając ją ustawodawstwu zwykłemu. Konstytucyjna zasada ochrony dobra dziecka (art. 72 ust. 1) wyraża jednak preferencję dla ukształtowania mechanizmów filiacyjnych w sposób umożliwiający ustalanie relacji rodzinnych zgodnie z rzeczywistym pochodzeniem dziecka. Ma to zasadnicze znaczenie dla ochrony jego interesów niemajątkowych (prawo do własnej tożsamości biologicznej, istnienie więzi osobistej z rodzicem naturalnym i jego rodziną) oraz majątkowych (alimentacja, dziedziczenie). Preferencja ta może być ograniczona, jeżeli ochrona dobra dziecka wymaga zachowania stabilnych relacji rodzinnych ukształtowanych wcześniej między dzieckiem a jego rodzicami prawnymi.
2. Kwestia filiacji jest niezależna od praw rodziców związanych ze sprawowaniem pieczy nad dzieckiem i wykonywaniem władzy rodzicielskiej.
3. Uzależnienie skuteczności uznania dziecka od zgody matki (art. 77 k.r.o.) jest uzasadnione tym, że czynność ta wkracza bezpośrednio w sferę chronionych praw osobistych kobiety. Wyeliminowanie tej przesłanki uznania dziecka oznaczałoby, że jedynym dysponentem praw osobistych związanych z ustaleniem praw stanu cywilnego stałby się mężczyzna. Jego oświadczenie woli w zasadzie nie podlegałoby kontroli co do zgodności z prawdą. Konsekwencją byłaby deformacja natury prawnej instytucji uznania dziecka, wymagającej szczególnie rozważnego wyważenia interesów podmiotów związanych z ukształtowaniem związków rodzinnych. Takie uznanie, będąc *sui generis* przysposobieniem, mogłoby prowadzić do ustalenia więzi filiacyjnych niezgodnie z rzeczywistością biologiczną i przekształcić się w instrument szykanowania matki przez uznającego.

4. Brak sądowej kontroli odmowy wyrażenia zgody przez matkę na uznanie dziecka odpowiada racji istnienia tej odrębnej formy ustalenia ojcostwa. Kontrola taka mogłaby bowiem prowadzić do zastąpienia zgody matki zgodą sądu opiekuńczego. Podważyłoby to sens istnienia odrębnej formy ustalenia ojcostwa, jaką jest uznanie dziecka. O skuteczności uznania decydowałby bowiem sąd, badając przede wszystkim zgodność oświadczenia mężczyzny z prawdą biologiczną. Takie połączenie uznania dziecka z ustaleniem ojcostwa przez sąd mogłoby prowadzić do skutków sprzecznych z interesem dziecka oraz rodziny.
5. Pominięcie ojca dziecka wśród osób uprawnionych do wniesienia powództwa o ustalenie ojcostwa przez sąd (art. 84 k.r.o.) było podyktowane przede wszystkim intencją ochrony praw osobistych matki dziecka. Ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego wymaga bowiem udowodnienia podstawy domniemania ojcostwa, tj. faktu obcowania matki dziecka z mężczyzną w tzw. okresie koncepcyjnym (por. art. 85 k.r.o.), co może być dla kobiety krępujące i ingerować w sferę jej prywatności. Argument ten nie może jednak przesądzać o słuszności badanego rozwiązania. W sprawach o ustalenie ojcostwa ochrona prywatności powinna ustąpić wobec interesu dziecka związanego z prawidłowym ustaleniem ojcostwa. Wymaga tego zarówno zasada ochrona praw dziecka (por. tezę 1), jak również prawo dziecka i jego ojca do ochrony życia rodzinnego (art. 47 Konstytucji) oraz zasada równego traktowania praw obojga rodziców, stanowiąca implikację równouprawnienia kobiety i mężczyzny (art. 33 Konstytucji).
6. Pojęcie „sprawy” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji (prawo do sądu) implikuje w szczególności prawo ojca do inicjowania postępowania w przedmiocie ustalenia praw stanu cywilnego. Prawo to jest chronione także na mocy art. 77 ust. 2 Konstytucji, ponieważ prawidłowe ustalenie pochodzenia dziecka ma oparcie w Konstytucji (por. tezę 1).
7. Prawo ojca dziecka pozamałżeńskiego do życia rodzinnego nie ma charakteru absolutnego. Ograniczenia możliwości ustalenia jego ojcostwa mogłyby dotyczyć w szczególności przypadków działania o charakterze przestępczym skierowanego przeciwko matce lub sytuacji, gdy ustalenie ojcostwa nie prowadziłoby *in casu* do nawiązania właściwych dla więzi rodzinnej relacji emocjonalnych i osobistych między mężczyzną a dzieckiem.
8. Niewykłuczone jest też wprowadzenie ograniczeń wykorzystywania instytucji sądowego ustalenia ojcostwa do szykanowania matki i dziecka przez osobę niebędącą ojcem biologicznym.

Przepisy Konstytucji

Art. 31. [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 33. 1. Kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym.

2. Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń.

Art. 45. 1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Art. 47. Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

Art. 48. [...] 2. Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i

tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.

Art. 72. 1. Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Art. 77. [...] 2. Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw.